

УДК 37.015.4:811.124'06

Карбовнік І. В., старший викладач ©

Падура М.Ф., к.ф.н., професор університету

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького***НАЗВИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРОФЕСІЙ У ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ**

Статтю присвячено аналізу римської педагогічної лексики, зокрема назв педагогічних професій.

Ключові слова: педагогічна лексика, термін, семантика, етимологія, навчання, виховання.

Незважаючи на значні успіхи в дослідженні латинської мови, зокрема фонетики, лексики, граматики, синтаксису та стилістики, термінологічна лексика, яку вживали стародавні римляни у різних сферах людської діяльності і культури, вивчена ще недостатньо. Спостерігається відсутність спеціальних словників і праць, присвячених латинській термінології у таких галузях, як точні науки, спорт, торгівля, архітектура, будівництво, військова справа, філософія, мистецтвознавство педагогіка тощо.

Пропонована стаття присвячена вивченню педагогічної термінології давніх римлян, зокрема термінам, що позначають педагогічні професії. **Метою** дослідження є теоретичне обґрунтування педагогічних передумов вивчення питання етимології терміна, аналіз педагогічної лексики у латинській мові, зокрема назв педагогічних професій. Основне **завдання** дослідження полягає у тому щоб: 1) звернути увагу науковців на актуальність вивчення даного питання; 2) проаналізувати педагогічну лексику у латинській мові, зокрема назви педагогічних професій; 3) зосередити увагу на етимології даних термінів.

Історія античної педагогіки вивчена ґрунтовно вітчизняними і зарубіжними вченими. Навчання і виховання у стародавньому Римі були предметом особливої уваги Г.Е.Жураковського [2], І. Цветаєва [5], А. Мелехова [3], А. Тихова [4], Л. Грасберга [6], А. Г. Франса [7] тощо, які детально аналізували історію педагогічної теорії і практики давніх греків і римлян з багатим використанням першоджерел. Однак ці дослідження присвячені змісту виховання та навчання, педагогічній ідеї греків і римлян. Термінологія педагогіки не підлягала аналізу.

У латинській мові існує значна кількість термінів-назв, що служать для позначення осіб, що займаються вихованням і навчанням. Найдавнішим з них є термін *magister* – *вчитель*. Однак вихідне значення цього слова було іншим, а саме: *правитель, начальник, керівник, наглядач* [1, с.611; 8, т. 2, с. 10-11]. Етимологічно воно пов'язане з такими словами, як *magnum* – *великий*, *magis* – *більше*, що містять корінь *mag* [8, т. 2, с. 10-11]. Римляни вживали це слово для

позначення посадовців, керівників, наприклад: *magister populi* – глава народу, тобто *диктатор*; *magister equitum* – начальник кінноти; *magister morum* – цензор; *magister navis* – капітан корабля та ін.. Пізніше слово *magister* вживали для позначення поняття *учитель*, переважно у поєднанні зі словом *ludus* – школа: *magister ludi*; *magister ludi librarii*; *primus magister* [7, с. 44]. Зрозуміло, що термін *magister ludi* міг з'явитися з виникненням шкіл, тобто в IV чи V ст. до н.е., а до цього виховання і навчання були зосереджені у сім'ї і мали практичний характер. Факти про первинне навчання і виховання у римських сім'ях залишили грецький письменник I-II ст. н.е. Плутарх, історик Тацит, Тіт Лівій. Зокрема, Плутарх згадує про те, що першу платну школу в Римі відкрив вільновідпущеник Спурій Карвілій Руга у другій половині III ст. до н.е. У таких приватних початкових школах, що називалися *ludi* учитель *magister ludi* навчав читати, писати і рахувати, належав переважно до нижчого класу суспільства, часто це був вільновідпущеник.

Другим педагогічним терміном, синонімом до слова *magister*, був термін *litterator*, що походить від слова *littera* – буква, адже обов'язком літератора було навчити дітей азбуки, читати і писати. У такому значенні термін *litterator* відповідає грецькому *grammatistes* – *учитель грамоти* [8, т. 2, с. 6]. Цікаво, що слово *litterator* зустрічається у римських авторів у подвійному, причому протилежному, значенні. З одного боку, *litterator* орієнтується у питаннях мови і літератури, філолог, здатний аналізувати твори письменників. З іншого боку, *litterator* може вживатися у негативному значенні, а саме, як людина, що знає азбуку, поверхнево освічена. На позначення учителя читання вживали *litterio*, *calculator* (від лат. *calcularre* – *рахувати*) був учителем арифметики. Існує припущення, що калькулятор доповнював основного вчителя елементарної школи (*litterator*), що навчав дітей читати і писати [6, с. 56]. В античних текстах калькулятор згадується поряд з такими спеціалістами, як каліграф та стенограф.

В останні століття Римської імперії з'являються нові педагогічні терміни на позначення вчителів початкової школи. До них належать *institutior* – *наставник, учитель* (від лат. *instituere* – *настановляти, навчати*) [1, с. 537]; *tabularius* – учитель арифметики, як і калькулятор; *librarius* чи *magister librarius* – учитель грамоти від слова *liber* – *книга*. Терміни *librarius*, *antiquarius* і *notarius* вживали для позначення учителя письма [7, с. 22]. Поява вищезгаданих термінів свідчить про оптимізацію навчання у римських школах, виконання навчальних функцій досвідченими спеціалістами.

У багатих римських сім'ях підлітка давали під опіку освіченого, культурного раба, переважно грецького, якого називали *педагогом* – *paedagogus*. Педагог повинен був виховувати хлопця, слідкувати за його навчанням, навчати грецької мови. Педагог супроводжував хлопця до школи, тому його називали *pedisequus* (*той, що супроводжує*), *comes* чи *custos* – *опікун*.

Другий ступінь римської школи – середній курс навчання (учні віком від 12-13 до 15-16 років) – демонструє іншу педагогічну термінологію. Цей курс проходив під керівництвом учителя-граматика *grammaticus*, який мав бути

добрим філологом, знати основи граматики, грецької та римської літератури, історії. Термін *grammaticus* грецького походження. Його латинським еквівалентом було слово *litteratus* – людина грамотна, освічена, високої філологічної ерудиції [8, т. 2, с. 68]. Головним предметом навчання в школі граматики було читання і тлумачення поетів, усні та письмові вправи грецькою чи латинською мовами.

Третій ступінь римської школи – це навчання риторики під керівництвом ритора – вчителя теорії і практики красномовства. Метою ритора було підготувати слухачів до практичної діяльності політичного та судового оратора. Основним терміном для позначення учителя риторики був грецизм *rhetor*. Крім основного терміна, зустрічаються такі синоніми, як *orator*, *scholasticus*, *graecus*. Однією із вправ у красномовстві у риторичних школах були декламації (*declamationes*): легші називалися свазорії (*suasoriae*), важчі – контроверсії (*controversiae*). Звідси ритор, у школі якого такі декламації практикувалися, отримав назву *declamator*, тобто вчитель красномовства, шкільної риторики.

Особливого розгляду потребує термін *doctor* (від лат. *docere* – *навчати*) – *учитель, викладач, наставник*. У більшості випадків, *doctor* служить для позначення учителя риторики, граматики, філософії. Мова йде про вчителя високого класу, високоосвіченого викладача, вченого.

Близьким за значенням до терміна *doctor* було слово *professor* – *викладач, учитель* (від дієслова *profiteri* – *оголошувати, навчати, читати лекції*) [1, с. 817]. Під цим терміном передбачається викладач будь-якої наукової дисципліни: риторики, філології, точних наук, філософії, юриспруденції, навіть медицини, однак не вчитель елементарної школи.

Термін *praeseptor* (від лат. *praecipere* – *навчати, давати настанови*) вживається в загальному значенні як учитель, чи наставник, на життєвому шляху [7, с. 33]. Термін *educator* – *вихователь* (від лат. *educare* – *виховувати*).

Крім вищезгаданих термінів – іменників, утворених за допомогою суфікса *-tor* (*doctor*, *educator*, *institutor*, *praeseptor*, *professor*, *rector*, *rhetor* etc.), римські автори вживали для позначення осіб, що займаються педагогічною діяльністю, субстантивовані дієприкметники теперішнього часу активного стану (*participium praesentis activi*). Таких прикладів багато у Квінтіліана, Таціта і інших письменників: замість *praeseptores* – *praecipientes* (учителі, наставники; дослівно – *ті, що навчають*); *docentes* замість *doctores* [6, с. 58].

Дослідження римської педагогічної лексики, зокрема назв педагогічних професій, показує, що вона створювалася поступово, а також під впливом грецької педагогічної теорії і практики, запозичивши ряд грецьких термінів (*grammaticus*, *paedagogus*, *rhetor*, *scholasticus*, *sophista*). Значного збагачення римська педагогічна термінологія досягла в часи імперії у зв'язку із ростом освіченості серед широких верств населення, спеціалізації навчальних дисциплін, переходом шкіл під державний контроль і вчителів на державне утримання. Деякі терміни, що позначають осіб, зайнятих педагогічною діяльністю, пережили Римську імперію і ввійшли до складу педагогічної та

наукової лексики народів сучасної Європи: doctor, educator, magister, paedagogus, praceptor, professor, rector, scholasticus etc.

Література

1. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь. 2-е изд. – М., 1976.
2. Жураковский Г.Е. Очерки по истории античной педагогики. – М., 1963.
3. Мелихов А. Очерк воспитания и обучения в древнем Риме. – Харьков, 1913.
4. Тихов А. Образованность и наука у древних греков и римлян. – Гимназия, 1895, № 6 –7, 8, 10.
5. Цветаев И.В. Школы древних римлян. – Руський вестник, 1888, март, т. 105.
6. Franz H. Die Padagogik des griechischen und romischen Altertums. In Handbuch der Erziehungswissenschaft, 1934, 5. Teil.
7. Grasberger L. Erziehung und Unterricht im klassischen Altertum. Würzburg, 1864 – 1881.
8. Walde A. Lateinisches etymologisches Woerbuch. 3. Aufl. – Heidelberg, 1938 – 1954, Bd. 1–2.

Summary

This article is devoted to the analysis of Roman vocabulary and teaching professions

Key words: *teaching vocabulary, definition, semantics, etymology, studies, education.*